

Lars Gogman

”Le Phuong sade sig vara tacksam för mina synpunkter”

Vietnam i samlingarna

Det var först i mitten av 1960-talet som Vietnamfrågan hamnade på den politiska dagordningen i Sverige. Anledningen var det krig som utvecklats genom USA:s aktiva inblandning i Vietnams inre angelägenheter, i någon form en fortsättning på det tidigare kolonialkriget i Indokina.¹ När vi numera tänker på solidaritetsarbete med Vietnam är det förmodligen främst bilder av ”FNL:are” som dyker upp. De som stod utanför systembolagen på lördagarna och samlade in pengar eller sålde sina Vietnambulletiner i trappuppgångar. FNL:arna anordnade demonstrationer, slogs med polis, kastade ägg och brände amerikanska flaggor. På sätt och vis blev de ett slags ikoner för en aktuell livsstil. FNL-rörelsen var en rörelse i takt med tiden eller tidsandan (”studentrevolten”, ”68-rörelsen”). Man återupplivade också aktivismen i det svenska politiska livet. FNL-rörelsen – De förenade FNL-grupperna (DFFG) – kom dessutom under många år att dominera den svenska offentliga debatten om Vietnamkriget.

Vietnam, Sverige och arbetarrörelsen

DFFG:s förhållande till traditionell arbetarrörelse präglades under rörelsens 15-åriga existens i hög grad av misstänksamhet och under rörelsens första år rent av fientlighet. Sveriges regering, socialdemokratin och det traditionella kommunistpartiet sågs som förrädare när de inte tillräckligt tydligt tog ställning i en konflikt där det enligt DFFG endast fanns rätt eller fel. FNL-rörelsens förgrundsfigur Sköld Peter Matthis skildrade långt senare, i reportageboken *FNL i Sverige*, hur han upplevde konfliktens kärna:

Den första FNL-gruppen bildades i strid med den etablerade fredsrörelsen. Under hela 1965 stod striden skarp mellan FNL:arnas linje uttryckt i parollerna ’USA ut ur Vietnam’, ’Stöd FNL’ och fredsrörelsens och kommunistpartiets krav på ’Fred i Vietnam’ på basis av ömsesidig vapenvila och förhandlingar. Den pacifistiska linjen gjorde ingen skillnad på angripare och angripen. Resultatet blev att de ställde sig bakom president Johnsons förhandlingskrav på vietnameserna.²

Sköld Peter Matthis var 1964 ordförande i Svenska Clartéförbundet och blev känd för allmänheten den 14 juli 1965, när han och en kamrat under uppseendeväckande former arresterades vid en demonstration, för att ha hindrat gångtrafik på Hötorget i Stockholm. Handlingar rörande den efterföljande och på sin tid omtalade rättegången finns i Advokatbyrå A. Rudlings arkiv.

Misstänksamheten mot FNL-rörelsen från huvudfåran inom svensk arbetarrörelse var stor. Dels tog de svenska socialdemokraterna avstånd från utomparlamentariska rörelser, dels utgjorde kampen mot kommunismen av tradition en viktig del i socialdemokratisk politik. Dessutom var vänskapsbanden med USA starka.

Konflikten mellan DFFG och arbetarrörelsen tenderade emellertid att minska med åren. Dels genom att DFFG:s paroller kom att omfattas av nästan hela arbetarrörelsen, dels genom att organisationen själv agerade mer eftersinnande. Höjdpunkten i närmandet kan sägas vara när 50 000 människor samlades på Norra bantorget den 1 maj 1972 för att lyssna på Sydviet

nams provisoriska regering, PRR:s chefsförhandlare i Paris Nguyen Van Thien. På detta möte talade även Metallindustriarbetareförbundets ordförande Bert Lundin och representanter från DFFG och Svenska kommittén för Vietnam (SkfV). DFFG:s handlingar lämnades till Riksarkivet. Hos ARAB finns bara ett mindre bestånd handlingar från själva DFFG, samt handlingar från lokala FNL-grupper som Märsta och Stockholms FNL-grupper.

DFFG:s ideologiska och organisatoriska rötter var knutna till den svenska kommunistens pro-kinesiska, maoistiska gruppering i början av 1960-talet. Handlingar som belyser denna strömnings tidiga utveckling finns i ett flertal arkiv hos ARAB, bland annat Svenska Clartéförbundet, Vänsterpartiet kommunisterna och Demokratisk ungdom. Utvecklingen efter 1967 kan följas främst i den maoistiska rörelsens egna arkiv, Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna, Sveriges kommunistiska parti (1973-1986) samt Röd ungdom. En unik fotografisk dokumentation av den maoistiska rörelsen finns även i tidningen Gnistans bildarkiv.

Maoismens politiska budskap har emellertid inte fått stå oemotsagda hur mycket de än varit "i takt med tiden". Rolf Bucht var fram till 1968 DFFG:s internationelle sekreterare, men engagerade sig därefter inom SkfV. 1975 recenserade han DFFG:s egen historieskrivning *FNL i Sverige* under rubriken "Historieförfalskare i farten".

Historien visar det fördelaktiga i att skriva sin egen historia, som nu dessa ledande maoister gör. Redan Gustav Vasa, för att hålla sig till svensk historia, gjorde det med stor framgång. Det dröjde faktiskt flera hundra år innan hans sagoberättelser avslöjades som historieförfalskningar. Det är väl sådana historiska exempel som har väglett dessa moderna historieförfalskare. Men att förutsätta att det saknas och kommer att saknas källkritiska forskare på det här området är naturligtvis ohållbart. Även om man gjort sitt bästa för att stampa upp så mycket damm som möjligt över slagfältet, kommer dammet förr eller senare att lägga sig, om jag inte helt har missuppfattat Newtons gravitationslag.³

Den svenska maoismen och dess efterlevande har sedan Vietnamkrigets slut haft ett slags tolkningsföreträdare över bilden av sig själv och sin roll i den svenska solidaritetsrörelsen med Vietnam. När Kim Salomon i sin bok *Rebeller i takt med tiden* diskuterar FNL-rörelsen gör han det emellertid främst i termer av livsstil, ritualer och symboler.⁴ Dessutom var DFFG långt ifrån ensam i Sverige om att bedriva opinionsarbete kring Vietnamkriget. Frågor kring vilka personer eller organisationer som gjort vad kan säkert ytterligare diskuteras bland annat utifrån arkivhandlingar som finns samlade hos ARAB.

Den "andra" Vietnamrörelsen

Det mest omfattande arkivet är Svenska kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja. Ett flertal av organisationens ledande personligheter har dessutom till ARAB lämnat sina personarkiv, Gunnar Myrdal, Hans Göran Frank, Bertil Svanström, John Takman och Hjalmar Mehr.

Svensk allmänhet och arbetarrörelsen inklusive det traditionella kommunistpartiet förespråkade i mitten av 1960-talet förhandlingslösningar av konflikten i Vietnam. Den första svenska Vietnamorganisationen "Svenska Vietnamkommittén" hade heller inte sina rötter i den revolutionära kommunismen utan i fredsrörelsen och kampanjen mot svenskt atomvapen (KMA).

I augusti 1964 ägde den första svenska Vietnamdemonstrationen rum⁵ och debatten om kriget kom igång på allvar först 1965.⁶ "Svenska Vietnamkommittén" tillsammans med

”Nationalinsamlingen för Vietnam” och ”Stödkommittén för Stockholmskonferenserna om Vietnam” kom att utgöra ett slags organisatorisk bakgrund till bildandet 1968 av Svenska kommittén för Vietnam, 1975 ombildad till Svenska kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja (1981 och 1982: Kampuchea). Organisationens förste ordförande var den kände nationalekonomen Gunnar Myrdal och i styrelsen fanns även förre ordföranden för KMA, Bertil Svahnström. Andra aktiva medlemmar i kommittén var under olika perioder riksdagsmännen John Takman, Hans Göran Franck och Anita Gradin. Gunnar Myrdal efterträddes 1971 som ordförande för SkfV av Bigitta Dahl.

SkfV antog 13 februari 1968 ett program, ”Appell för Vietnams folk” vilket låg nära de fredsvillkor som FNL och Nordvietnam formulerat vid tidpunkten. Den 21 februari arrangerade kommittén ett fackeltåg genom Stockholm där den dåvarande utbildningsministern Olof Palme deltog tillsammans med Nordvietnams ambassadör vilket var en händelse som utlöste diplomatiska förvecklingar mellan Sverige och USA. Denna mellanstatliga konflikt har utförligt behandlats av olika forskare men förmodligen finns det än i dag handlingar som kan sprida ytterligare ljus.

I Socialdemokratiska partistyrelsens arkiv finns till exempel en serie handlingar ordnade efter länder och där finns mängder av underlagsmaterial, i form av rapporter, anteckningar och tidningsklipp. Sex dagar efter den berömda demonstrationen i Stockholm stegade till exempel Lars Thalen från SSU upp på FNL:s representation i Moskva där han framförde den svenska socialdemokratiska ungdomens lyckönskningar. Samtalet med representationens chef Dang Quang pågick i två timmar.⁷

Här finns också en redogörelse i original från när Bo Ringholm, Thage G Peterson och Pierre Schori den 16 juni 1967 över en lunch träffade representanter för en ungdomsdelegation från FNL. Pierre Schori skriver:

I slutet av vårt samtal delgav jag FNL-representanten min syn på de svenska FNL-kommittéerna. Enligt mina observationer har kommittéernas verksamhet alltmer tenderat att få en maoistisk inriktning. Sköld Peter Matthis och andra ledande inom FNL-kommittéerna tycks nu utnyttja Vietnam-saken för att värva sympatisörer för en prokinesisk politik. FNL-kommittéerna kommer att allt mer isoleras och bli en liten sekt, om de fortsätter i denna tendens. Inom Partiet är vi allvarligt bekymrade över denna utveckling och fruktar att den kommer att skada FNL:s sak. Jag frågade delegationen om de haft några kontakter med Sköld Peter Matthis och hans kumpaner.

Le-Phuong svarade att de inte sökt kontakt med FNL-kommittéerna men att Matthis själv sökt upp dem i Stockholm. Le Phuong sade sig vara tacksam för mina synpunkter på FNL-kommittén. Han själv och andra FNL-representanter som tidigare varit i Sverige har också fått en känsla av denna tendens, som de självfallet beklagar. Under tribunalen hade också FNL-folk givit uttryck för sin oro över kommittéernas arbetsmetoder till Sköld Peter Matthis.⁸

Konflikten mellan de maoistdominerade svenska FNL-kommittéerna, DFFG, och den övriga solidaritetsrörelsen med Vietnam är något som fortfarande i viss mån kan betraktats som kontroversiell. En av dem som kanske hårdast utsattes för maoisternas straffdom var kommunisten John Takman.

John Takmans personliga kontakter med Vietnam sträckte sig tillbaka till 1940-talet och han hade genom böckerna *Vår vid sydkinesiska sjön* (1959) och *Vietnam – ockupanterna och folket* (1965) blivit en auktoritet. Takman var dessutom en av få svenskar som vid flera tillfällen träffat Nordvietnams legendariske president Ho Chi Minh.

1966 startade Takman tillsammans med ett antal ungtkommunister *Vietnampress* som hade till uppgift att bevaka och föra vidare information om Vietnam. För maoisterna repre

senterade John Takman sovjetrevisionism, men hans kontakter med Vietnam och vietnameserna var svåra att negligera.

Takmans själv skrädde heller inte orden här han blev angripen, som man ser av detta brev till C.H. Hermansson:

Kamrat C.H.! Efter Ingbergs nya lymmelaktigheter (se Stormklockan) är åtminstone jag tvingad att markera, när jag blir pressad på det, att en rörelse som hittills aldrig gjort en produktiv insats, är mig helt främmande. Lyckligtvis är det ingen som tar denna sandlådeanarkism på allvar längre. Jag skickar här en kopia av dagens brev till Hanoi.⁹

I Takmans mycket omfattande arkiv finns mängder av handlingar som på olika sätt berör hans engagemang. Det gäller bland annat Världsfredsrådet, Vietnamhjälpen, SkfV, och *Vietnampress*.

Ett annat arkiv som kan belysa bakgrunden till de traditionella kommunisternas ställningstaganden är Svenska fredskommitténs arkiv. SkfV agerade inom det demokratiska systemets ramar och uppgiften var enligt dess förste ordförande Gunnar Myrdal att bland annat stödja den amerikanska minoritet som delade en moralisk avsky för Johnsonregeringens krigspolitik i Vietnam. SkfV ansåg att USA var en politisk demokrati med åsiktsfrihet och man tog avstånd från flaggbränningar, fönsterkrossning, äggkastning och andra överträdelser mot ordningsföreskrifter. Denna typ av aktivitet motverkade kommitténs syfte och de tenderade att ge intryck av att motståndet till Vietnamkriget var numerärt obetydligt och samtidigt uppmuntrade reaktionära stämningar i Sverige. SkfV skulle organisera folkrörelserna och därigenom samla den breda opinionen mot Vietnamkriget.

SkfV anordnade möten och hjälpte även andra organisationer med detta. Man drev hårt frågan om att Sydvietsnams nationella befrielsefront skulle få möjlighet att öppna ett informationskontor i Stockholm, verkade för ett amerikanskt bombstopp och materiellt bistånd. Det arrangerades ett "Vietnamlotteri" och representanter för kommittén deltog även i Arbetsgruppen för stöd åt Vietnamkrigsvägrare. En annan fråga som engagerade kommittén starkt var upprättande av diplomatiska förbindelser med Nordvietnam. Dessutom stod SkfV värd för årliga internationella Stockholmskonferenser om Vietnam. SkfV:s politiska roll diskuteras i en uppsats av Erik Svanfeldt.¹⁰

Konferenser om Vietnam

1966 inbjöd Svenska freds- och skiljedomsföreningen internationella fredsorganisationer att delta i diskussioner för att samordna internationella protestaktioner mot Vietnamkriget. Konferenserna ägde rum 1967, 1968, 1969, 1970 (samtliga i Stockholm), 1972 i Versailles, 1976 i Rom, 1973 i Paris och 1974 i Stockholm. Handlingar kring dessa konferenser finns samlade i arkivet *Stockholm Conference on Vietnam, international liaison committee*.

På Stockholmskonferensens initiativ tillsattes även *International Commission of Enquiry into US Crimes in Indochina*, som verkade från 1970. Generalsekreterare i denna kommission var advokat Hans Göran Frank och handlingar från denna kommission finns huvudsakligen i Hans Göran Franks personarkiv.

1972 hölls den hittills största internationella konferensen i Stockholm, FN:s konferens om den mänskliga miljön. I samband med denna organiserades även en expertkonferens om förstörelsen av den mänskliga miljön i Indokina. Utlåtanden härifrån låg bland annat till grund för statsminister Olof Palmes starka avståndstagande till USA:s miljökrig. Dessa tankar utvecklade han i ett tal inför SSU:s kongress :

Det är idag en bjudande politisk uppgift för opinionen världen över att omedelbart få slut på massförstörelsen, miljökriget, folkutrotningen. Det har sagts att Förenta staterna vill undvika den förödmjukelse i Vietnam som en militär motgång skulle innebära. Men den största förödmjukelse som kunde drabba det amerikanska folket vore en militär seger för Förenta staterna i Vietnam. Det största nederlaget vore en seger för den sortens krig.¹¹

En annan konferens som väckte starka känslor var "Russelltribunalen", den internationella krigsförbrytartribunalen i Stockholm 1967. Tribunalen skulle först ha ägt rum i Paris men den franske presidenten de Gaulle vägrade att ge sitt tillstånd. Bertrand Russell valde då Stockholm, trots att statsminister Tage Erlander var avvisande och även vädjade till Russell att inte välja Stockholm. DFFG ställde sig för övrigt avvisande till denna tribunal då den byggde på vad man kallade "borgerlig internationell rätt".

Handlingar rörande Russelltribunalen finns bland annat i John Takmans och Olof Palmes arkiv.

När kriget tog slut

1975 tog "Vietnamkriget" slut. I och med det gick den svenska solidaritetsrörelsen med folken i Indokina in i en ny fas. En central fråga blev nu att arbeta för ökat bistånd och stöd till de befriade länderna. Det ansågs också angeläget att bryta ländernas internationella isolering. Inom kort drogs dock nya politiska stridslinjer upp då vänskapen mellan de tidigare gerillagrupperna visade sig bräcklig. För DFFG blev detta början till slutet för organisationen. DFFG bytte namn till Vietnam & Laosförbundet. Inom detta förbund slog konflikterna ut på fullt allvar i och med att Vietnam ockuperade Kampuchea och Kina invaderade Vietnam. Som en konsekvens av dessa händelser lades förbundet ned den 14 maj 1979:

Förbundet var splittrat i tre fraktioner. En grupp som kritiklöst uttalade sitt stöd åt Vietnam, även i fråga om Vietnams militära ockupation av Kampuchea. En annan grupp stod helt på Kinas sida, och stödde helt Kinas invasion i Vietnam. Den tredje gruppen på mötet fördömde Vietnams ockupation av Kampuchea, men menade samtidigt att Vietnams brott mot Kampuchesas folk inte på något vis kunde rättfärdiga Kinas sk straffexpedition.¹²

En vänskapsförening bildades i april 1977 med syfte att understödja det nya Kampuchea. Denna förening förde vidare DFFG:s maoistiska traditioner. Ledstjärna var enligt den då rådande terminologin motstånd mot supermakterna. Föreningen tog också som sin uppgift att föra ut Pol Potregimens synpunkter. Detta konsekventa stöd för de "röda khmererna" gjorde med tiden att organisationen av många kom att betraktas som en stödorganisation för ett folkmord.

Skfv drogs också med i konflikterna även om man inledningsvis sökt hålla en låg profil. I och med att folkmordet i Kampuchea blev känt markerade organisationen också sitt avstånd. Man verkade starkt för stöd till den nya regimen i Kampuchea efter de röda khmerernas fall men ansåg samtidigt att de vietnamesiska trupperna skulle lämna landet.

Indokina blev åter "vanliga länder" långt borta från den svenska politikens hetluft. Nu gällde det återuppbyggnads- och biståndsarbete efter kriget.¹³

NOTER

1. På ARAB finns spridda handlingar bland annat från den kommunistiska ungdomsrörelse som i slutet av 1940-talet engagerade sig starkt i kampen mot kolonialismen.
2. *FNL i Sverige*. Utg: Tommy Hammarström. Stockholm 1975, s 15 f, 1975.
3. *Vietnam Nu*, nr 5-6 1975, s 15.
4. Se också Lars Åke Augustsson och Stig Hansén: *De svenska maoisterna*. Stockholm 1997; nyutgåva med titeln *Maoisterna. En historia berättad av några som var med*. Göteborg 2001. Underlag till denna bok (intervjuer) finns i Augustssons personarkiv på ARAB.
5. Erik Svanfeldt: *Svenska kommittén för Vietnam. Regeringens megafon eller folklig kravmaskin*. Uppsala 1992.
6. Se *Vietnam i svensk pressdebatt sommaren 1965*. Stockholm 1965.
7. Sveriges socialdemokratiska arbetarepartiet (SAP) arkiv F 02 D:10.
8. Ibid.
9. John Takmans arkiv; ämnesordnat ”Vietnam”; förteckning saknas. Av John Takman: *Krigsförbrytelser i Vietnam*. Stockholm 1967; *Vietnam - ockupanterna och folket*. Malmö 1965; *Vår vid Syd kinesiska sjön*. Stockholm 1959.
10. Svanfeldt, se not 5.
11. Protokoll Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU) 20:e kongress, s 80.
12. *Vietnambulletinen* 1 1979, s 2.
13. Handlingar och fotografier rörande återuppbyggnads- och biståndsarbete efter kriget finns bland annat i Thorsten Nilssons personarkiv.

LISTA ÖVER ARKIV OCH SAMLINGAR

Arkiv med huvudsaklig inriktning på Vietnam

De förenade FNL-grupperna i Sverige – 2 volymer
Föreningen böcker till Hanoi – 6 lådor
Föreningen mot USA:s krigsförbrytelser i Vietnam – Se: Hans Göran Franks arkiv
Märsta FNL-grupp – 3 volymer
Stockholm conference on Vietnam, International liaison committee – 74 volymer
Stockholms FNL-grupper – 1 volym
Svenska kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja – 34 volymer, 26 lådor
Vietnam-aktion – 1 volym

Arkiv där Vietnam förekommer i begränsad omfattning

Demokratisk ungdom
Hans Göran Franck
Anita Gradin
Kommunistisk ungdom
Hjalmar Mehr
Gunnar Myrdal
Ture Nerman
Olof Palme
Röd Ungdom
Pierre Schori
Stockholms arbetarekommun
Bertil Svahnström
Svenska Clartéförbundet
Sveriges kommunistiska parti [1973]

Sveriges kommunistiska ungdomsförbund [1921]
Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (SAP)
Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund
John Takman
Anders Walldén
Vänsterpartiet kommunisterna

Bildarkiv där Vietnam är förhållandevis väl representerat

Gnistan
LO-Tidningen
Thorsten Nilsson
Ny Dag
Svenska kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja

Affichsamlingen – cirka 275 affischer

LITTERATUR

Augustsson, Lars Åke och Hansén, Stig: *De svenska maoisterna*. Stockholm 1997; nyutgåva med titeln *Maoisterna. En historia berättad av några som var med*. Göteborg 2001
Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget*. Stockholm 1992
Svanfeldt, Erik: *Svenska kommittén för Vietnam. Regeringens megafon eller folklig kravmaskin*. Uppsala 1992

Lars Gogman är arkivarie.